قدس
رواق
ویژه‌فرهنگ و معارف رضوی
سال دوم | ویژه نامه ۴۳۹

آمادگی کامل حرم مطهر رضوی برای حضور انبوه زائران دهه پایانی صفر

جلوه‌های میزبانی کریمانه

۴

حجت‌الاسلام‌والمسلمین ناصر رفیعی در گفت‌وگو با قدس از سیره امام مجتبی(ع) می‌گوید

شهدای عاشورا شاگردان مکتب امام حسن(ع)

سبک زندگی و سیره اخلاقی پیشوای دوم شیعیان، امام حسن مجتبی(ع) همانند سیره دیگر ائمه اطهار(ع) آکنده از رهنمودهای ناب تربیتی است که الگوگیری از آن‌ها سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها را تضمین می‌کند. این آموزه‌های انسان‌ساز که برگرفته از آیات قرآن و مفاهیم اصیل اسلامی است ...

۲

نکته‌ها/ آیت‌الله جاودان
آخرین وصیت‌های امام حسن مجتبی(ع)
۲

یادداشت/ حجت‌الاسلام مهدی شریعتی تبار
تأکیدهای امام رضا(ع) بر انتظار فرج امام زمان(عج)
۳

دیدگاه/ حجت‌الاسلام سیدعلی قاضی عسکر
حجاب دلیل اجتماعی بودن زن از دید اسلام است
۲

ارائه خدمات حوزه سلامت و بهداشت در دهه پایانی صفر
دارالشفای امام رضا(ع) موکب درمانی می‌شود
۴

چرا مأمون پیش از به شهادت رساندن امام رضا(ع)، وزیر و مشاور مورد اعتمادش را به قتل رساند؟

فرجام «فضل» و نیرنگ‌هایش

محمدحسین نیکبخت

به گواهی مورخان، یکی از افرادی که در جریان هجرت اجباری امام رضا(ع) از مدینه به مرو نقش داشت، فضل بن سهل بود؛ وزیر و مشاور مأمون و یکی از قدرتمندترین مردان دربار او. طبری در کتاب «تاریخ الرسل و الملوک» به این موضوع اشاره و تصریح می‌کند عموم مردم آن زمان نیز به این امر باور داشتند که انتقال امام رضا(ع) به مرو، دسیسه و نقشه فضل بن سهل بوده است. اما او چرا باید این کار را انجام دهد؟ آیا چنان‌که در کتاب مشهور «الوزراء و الکُتّاب» آمده است، فضل به دنبال انتقال قدرت از خاندان عباسی به علویان بود تا پس از آن بتواند حکومت را به باقی‌ماندگان دودمان ساسانی منتقل کند؟ به گزارش جهشیاری، نعیم بن حازم از اعضای بلندپایه دولت عباسیان، در میان جمعی از سیاستمداران که مأمون و فضل بن سهل هم در میان آن‌ها بودند، فریاد زده و گفته بود: «ای پسر سهل! تو می‌خواهی حکومت را از دست بنی‌عباس بیرون بکشی و به اولاد علی بسپاری، سپس به آنان نیرنگ بزنی تا حکومت به خاندان کسری منتقل شود». از نظر تاریخی تردیدی نیست که جزئیات انتقال امام رضا(ع) از مدینه به مرو، توسط مأمون و با مشاوره فضل بن سهل طراحی شد اما اینکه او چه نفعِ شخصی‌ای در این ماجرا داشت، قابل بحث است.

■ بالا رفتن از پله‌های قدرت

فضل، اصالتاً خراسانی و اهل سرخس بود. پدرش، سهل، در ابتدا کیش زرتشتی داشت و بعد ظاهراً به دست خاندان برمکیان مسلمان شد. مورخان معتقدند خودِ فضل هم در ابتدا مسلمان نبود و بعدها با پافشاری و اصرار مأمون، اسلام آورد. با این حال، خاندان فضل نیز مانند خاندان برمکیان، شامل مجموعه‌ای در هم پیچیده از ارتباطات مخفی و سرّی بود که در راستای منافع این خانواده عمل می‌کرد. اجداد آن‌ها از زمین‌داران بزرگ خراسان در دوره ساسانی بودند که با انقراض این دودمان، خود را یکه‌تاز میدان سیاست و قدرت فرض می‌کردند به خصوص آنکه دوری خراسان از مرکز قدرت اُمویان و نیاز آن‌ها به اشراف قدیمی این منطقه برای جمع‌آوری جزیه از رعایا، این فرصت را به خاندان فضل می‌داد که در ناحیه سرخس و مرو به توسعه قدرت خود دست بزنند و درست مانند برمکیان، سودای شاهی را در سر بپرورانند. خاندان فضل نیز مانند برمکیان کوشیدند تا هر چه بیشتر به دستگاه خلافت عباسی نزدیک شوند و در واقع از قدرت سیاسی، اقتصادی و نظامی خلیفه برای پیشبرد اهدافشان برخوردار باشند. اما بزرگان خاندان عباسی سرانجام به این موضوع پی بردند و در عهد هارون عباسی، دودمان برمکیان را بر باد دادند. فضل با تجربه شکست برمکیان در جدال قدرت، وارد میدان سیاست شد؛ خودش را به مأمون نزدیک و پسر هارون را از نظر فکری به خود وابسته کرد و با تیزبینی و کیاستی که داشت، پس از مرگ هارون، اسباب قدرت گرفتن مأمون را فراهم آورد. زمانی که مأمون چه با پیشنهاد و چه بدون پیشنهاد فضل بن سهل تصمیم گرفت امام(ع) را به اجبار از مدینه به مرو بیاورد و با خود با دو مشکل بزرگ روبه‌رو شد؛ نخست تیزبینی و احاطه امام رضا(ع) بر امور و اجازه ندادن آن حضرت به فضل برای سوءاستفاده از جایگاه امام(ع) و دوم آگاهی مأمون از خطر فضل، پس از شکست نیرنگی که برای سوءاستفاده از جایگاه امامت و فریب مردم طرح‌ریزی کرده بودند. شکست طرح سوءاستفاده از جایگاه امام رضا(ع) با جزئیات بسیار دقیقی که همه می‌دانیم، از قبیل عدم قبول مسئولیت در عزل و نصب و صدور احکام حکومتی سبب شد مأمون تصمیم بگیرد برای حفظ قدرت، از استاد و مشاورش فضل بن سهل عبور کند و چون در بازی‌های سیاسی دستگاه عباسی مانند اُمویان، خبری از تقوا و پایبندی به اخلاق نبود، مأمون پس از اینکه تصمیم گرفت به بغداد بازگردد، طرح ترور فضل را در حمام سرخس ریخت و حتی قصد داشت امام رضا(ع) را هم در همین مکان به شهادت برساند، اما با هوشیاری

محاسبات خودش، آن حضرت و شیعیان ایشان را به عنوان متحد خود در برابر مخالفان مطرح کند و با توجه به محبوبیت ثامن‌الحجج(ع) در میان مردم، از اقبال و اعتماد عمومی برخوردار شود، فضل نیز به دنبال پیاده کردن نقشه خودش بود. آنچه نعیم بن حازم بی‌محابا درباره نقشه فضل بر زبان آورد، بی‌تردید پشتوانه‌های استنادی قابل قبولی داشت، وگرنه ممکن نبود با آن سرعت در میان مردم عراق و حجاز منتشر شود.

■ چرا فضل شکست خورد؟

با این حال، فضل بن سهل در مسیر اجرای نقشه امام(ع) نتوانست در سرخس به آن حضرت گزندی وارد کند. به این ترتیب، مأموران خلیفه عباسی در میانه ماه صفر سال ۲۰۳قمری و در حمام سرخس، فضل بن سهل را به قتل رساندند و او، بازنده بازی قدرتی شد که خودش به راه انداخته بود. نقل است فضل در روزهای پایانی اقتدار، هنگامی که از بی‌اعتمادی مأمون نسبت به خودش مطلع شده بود، کوشید تا با نیرنگ و فریب، امام رضا(ع) را به قبول خلافت دعوت کند و در واقع بخش دوم نقشه خود را اجرایی سازد اما ثامن‌الحجج(ع) با آگاهی کامل نسبت به نیت فضل، درخواست او را قویاً رد کرد و فضل را در اجرای نقشه‌اش ناکام گذاشت.

در حرم

زیباسازی نمای ضلع قبله حرم رضوی

عملیات نماسازی ضلع قبله حرم مطهر رضوی، حدفاصل مسیر باب‌الرضا(ع) تا باب‌الجواد(ع) آغاز شده است. مهندس غفاریان عصادست، معاون طرح و برنامه سازمان فنی و نگهداری حرم مطهر رضوی با بیان اینکه نماسازی ضلع قبله حرم مطهر در فاصله بین باب‌الرضا(ع) و باب‌الجواد(ع) به عنوان پیشانی حرم مطهر امام رضا(ع) مطرح است، گفت: این موضوع پس از گذشت چند سال و مهیا شدن زمینه و بستر کار آماده زیباسازی است. وی به ضرورت اجرای این پروژه اشاره کرد و افزود: ضلع قبله حرم مطهر از معدود جداره‌های بهسازی نشده در حریم حرم مطهر است که نمای فعلی آن حس وجود یک پروژه نیمه‌کاره را به زائران القا می‌کند. علاوه بر این یکی از مسیرهای پرتردد زائران به شمار می‌آید و بیش از ۴۰درصد زائران امام رئوف از مسیر باب‌الرضا(ع) و باب‌الجواد(ع) به حرم مطهر مشرف می‌شوند. معاون طرح و برنامه سازمان فنی و نگهداری حرم مطهر رضوی با بیان اینکه این پروژه دارای ویژگی‌های ارزشمند هنری و معماری اسلامی است خاطرنشان کرد: زیباسازی نمای ضلع قبله حرم مطهر رضوی در مساحت بیش از ۴هزار مترمربع به عنوان نمای اصلی مواجهه زائران و مجاوران با بارگاه ملکوتی امام رضا(ع) مرداد سال جاری آغاز شده است. وی گفت: همچنین در این پروژه، احداث آب‌نما در مقابل ایوان اصلی قبله در دستور کار قرار گرفته است. میزان مساحت حوض جانمایی شده به قدری است که از فاصله دور انعکاس ایوان اصلی را در آب خواهیم داشت، علاوه بر این با هدف ایجاد تلطیف و تلفیق حس روحانی در این محیط از عناصری همچون نور، آب و رنگ در معماری اسلامی بهره برده‌ایم. معاون طرح و برنامه سازمان فنی و نگهداری حرم مطهر رضوی از جانمایی سایه‌بان از امتداد ورودی باب‌الجواد(ع) به سمت ورودی باب‌الرضا(ع) در این پروژه خبر داد و افزود: ایجاد فضاهای خدماتی، بهره‌مندی از سایه، تعیین مسیر، مشخص شدن ورودی‌ها و خروجی‌ها و... از دیگر مزیت‌های طرح به شمار می‌رود. غفاریان با تأکید بر اینکه ۷۰ درصد مصالح پروژه زیباسازی نمای ضلع قبله حرم مطهر رضوی آجر سنتی با طرح‌های ساده، گود و برجسته و در عین حال متوازن و زیباست، افزود: سعی شده از الگوهای آجرکاری قدیمی مشهد با مطالعه دقیق و متناسب با موضوع بهره گرفته شود. بر اساس پیش‌بینی‌های صورت گرفته طی ۱۸ ماه آینده این پروژه به سرانجام خواهد رسید با این تفاوت که شاهد افزایش میزان فضاهای خدمات «پیشاتشرف» خواهیم بود.

عزا

سیاه‌پوشی صحن و سرای رضوی

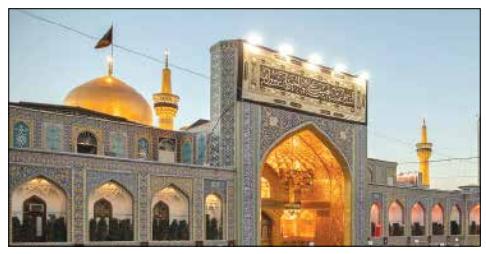

میزبانی از زائرانی که با دل‌های رنجور و چشمانی اشکبار زائر حرم آقا می‌شوند، فضایی می‌خواهد که با حال و هوای دل‌ها و چشم‌هایشان همخوان باشد؛ به همین خاطر است که خادمان حرم مطهر رضوی با نصب کتیبه‌ها و کُتل‌ها، این قطعه از بهشت را برای حضور زائران عزادار دهه آخر صفر سیاهپوش کرده‌اند. خادمان آستان قدس رضوی به سنت هر ساله در تلاش و تکاپو هستند تا با نصب کتیبه‌ها و بنرهای ویژه ایام پایانی صفر در گوشه و کنار بارگاه ملکوتی رضوی حال و هوای ایام سوگواری را در این آستان نورانی دوچندان کنند. در این راستا بیش از ۱۰ کتیبه مناسبتی مشکی در ابعاد ۵ در ۱۳ مترمربع، سردر ایوان صحن‌های مرکزی و بست‌های ورودی نصب شده که مزین به شعرهای آیینی، القاب امام رضا(ع) و عبارت‌های مذهبی است. همچنین کتیبه‌های عمودی مشکی با عبارت‌هایی همچون «یا محمد رسول الله(ص)»، «حسن بن علی المجتبی(ع)»، «علی بن موسی الرضا(ع)»، «یا امام رئوف(ع)» و «یا شمس‌الشموس(ع)» دیوارهای دور تا دور صحن‌های مرکزی و پیرامونی را آراسته است. صحن غدیر نیز با توجه به میزبانی از زائران غیرایرانی عرب‌زبان فضاآرایی متفاوتی دارد و پارچه‌های مشکی عمودی نیز در گوشه و کنار آن قابل رؤیت است. ارتفاعاتی همچون گلدسته‌ها، سقاخانه‌ها و نقاره‌خانه بارگاه مطهر امام‌خوبی‌ها نیز با استفاده از پارچه و کتیبه‌ها سیاهپوش شده‌است. پرچم‌های مشکی نیز بر لبه پشت بام‌های صحن‌های پیرامونی به اهتزاز درآمده است. همچنین بنرهای مناسبتی ویژه دهه آخر صفر روی ستون‌های چراغ صحن پیامبر اعظم(ص) نصب شده است.

نیمکت زندگی

سربازی ارثیه پدری

رقیه توسلی

آمده‌ام پیش پدرم. علاوه بر گلاب و قالیچه، کلی حرف با خودم آورده‌ام. می‌خواهم حالش را بپرسم و حالم را بپرسد. آن قدر که از زیر بار هفته‌ای زیبا و زشت رها شوم. گپ بزنم از همه چیز، از کتابی که خواندم، از عوارض کرونا که نمی‌گذارد طعم زندگی را بفهمم. از آقامحمدجواد بنده خدا که آلزایمر گرفت، از بچه مدرسه‌ای‌ها که بازار را قرق کرده‌اند، از روسری نخی که یک ساعت پیش برای مامان خریده‌ام، از ترافیک و تجمع خیابان چهاردهم، از شبکه خبر، مرحوم مهسا امینی، از پلیسی که دیشب توی فضای مجازی دیدم به آتش کشیده شد.

آمده‌ام آرامگاه پیش پدرم.

آقاجان! یادت می‌آید هر وقت داشتی می‌رفتی مأموریت، ما پنج تا بچه را چطور جمع می‌کردی دور خودت و دلداری طور می‌پرسیدی: عزیزای من بگن بابا چند تا دختر و پسر داره؟ ما هم ذوق‌زده می‌گفتیم: میلیون تا. بعد می‌پرسیدی: بابا چیکاره است؟ تندی جواب می‌دادیم: سرباز. سؤال آخرتان هم که همیشه این بود: پس قبوله من الان برم بعد برگشتنم، هم شما به من گزارش کار بدید، هم من به شما؟ ما هم پا می‌چسباندیم و شاد و راضی می‌گفتیم قبوله قربان.

اما جناب سروان! ما طفلکی‌های چشم به در از کجا باید می‌دانستیم شما می‌روید، سه ماه و نیم بعد برمی‌گردید آن هم با پای تیرخورده؟ می‌روید ۶ماه آتی فقط یک تماس می‌گیرید که حین عملیات ماشینتان منحرف شده و توی بیمارستان بستری شده‌اید؟

تصدق کلاه و لباس و پوتینت، یادت می‌آید چند تا کتاب روان‌شناسی و جامعه‌شناسی خواندی؟ من یادم هست. فراوان. آن قدر زیاد که یادمان بدهی، همسر و فرزند یک نظامی هم وظیفه‌شان، فداکاری و وفاداری است. به درد بخور بودن است. رفقای نظامی‌ات هنوز که هنوز است از نمره مردم‌شناسی‌ات می‌گویند و از اخلاق حرفه‌ای‌ات. هنوز از خطه گیلان و آبادان و خرمشهر و یانه‌سر و شهسوار و تهران زنگ می‌زنند برایت. دورت بگردم داغت سرد نشده هنوز.

سنجاق

من دین را به اخلاق شناختم.